

Зарецька О.О.

**НАРАТИВНО-ВІЗУАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ
ДОПISУВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ
У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**

Кризова ситуація, що склалася за умов воєнного часу, прикула увагу дослідників до проблем її сприйняття і переживання людиною, а також до відображення різних її аспектів у дискурсах, що функціонують у суспільстві. Яскраве відображення проблематики кризи бачимо у соціальних мережах, які й націлені на вираз безпосередньої і гостроактуальної реакції людини на ті переживання, які її зараз заповнюють.

За матеріалами соціальних мереж Фейсбук та Інстаграм було проаналізовано ряд яскравих емоційних дописів наративного плану (терміни «наратив» і «автонаратив» вживаються так, як це прийнято в роботах психолого-герменевтичного спрямування [4; 6; 14; 19; 22; 23; 25; 26; 27; 28]), які було віднесено до «кризових наративів». Це поняття було введено раніше для оповідей, які породжує особа в контексті кризової ситуації для опису своїх переживань [14], і вживалося по відношенню до наративів, що їх породжували додзвонювачі мережі гарячих ліній і телефонів довіри для опису свого індивідуального досвіду переживання кризової ситуації [13; 18]. З початком повномасштабної війни кризову ситуацію переживає все суспільство; не дивно, що соціальні мережі наповнені наративами кризового плану.

Передчуття і постійне очікування небезпеки, її непередбачуваність за умов кризової ситуації воєнного часу обумовлюють практично постійний стресовий стан у людини. Невизначеність навіть найближчого майбутнього викликає постійну тривогу і розгубленість [7; 8; 9; 12; 21], які майже не покидають людину. Частина людей схильні весь час про це говорити: це крик їхньої рани, який свідчить, що вона їм все ще болить [18]. Невизначеність виливається у тривогу; конструктивний вплив тривоги для переживання кризи, зняття

стресу – це пошук джерел психологічної підтримки, ресурсу для зцілення [7; 8; 12; 13; 18; 21; 22; 28].

В архітектуру таких соціальних мереж, як Фейсбук та Інстаграм, за самим їх задумом закладено можливості для того, щоб вони використовувалися для репрезентації дописувачем свого актуального внутрішнього стану. Це одна з важливих функцій цих соціальних мереж, що забезпечує функціонування соціальної мережі як джерела психологічного ресурсу для особи, що нею користується [10].

Соціальні мережі забезпечують користувачів можливостями необмеженої комунікативної практики; вони відволікають, допомагають знайти несподіваних однодумців; дозволяють використовувати для виразу актуальних для особистості смислів різні семіотичні засоби – це форма «творчості на ходу», доступна практично кожному, хто відчуває потребу виразити свої відчуття чи думки [2; 3; 5; 10; 11; 24]. Можна говорити про креатив як пошук виходу, творчість як засіб пережити кризовий стрес.

Принциповим є поєднання ресурсних і творчих можливостей у авторів кризових дописів: потреба у ресурсі активізує творчість, можливості для якої закладені у саму суть соціальної мережі. З іншого боку, функція психологічної підтримки забезпечується спроможністю соціальної мережі згуртовувати однодумців навколо думок чи емоцій, виражених у дописі: оприлюднення втілених у наратив переживань у соціальній мережі сприяє зменшенню тривожності і непевності особи за рахунок підключення реакцій однодумців.

У кризовому наративі різними засобами вибудовується образ людини, суспільства, країни, що страждає, бореться, не здається, чинить спротив, плекає надію. Це основний смисл, який несе кризовий наратив. Загальна мета його – об'єднати і об'єднатись емоцією, передати емоційний накал. Саме це формує *кризовий дискурс* у соціальній мережі. Через авторський кризовий наратив одного з учасників відбувається

кристалізація тих смислів, що об'єднують незримий колектив однодумців

Безумовний креативний потенціал авторів дописів кризового плану знаходить матеріальне втілення у різноманітні семіотичних засобів виразу тих смислів, якими сповнені переживання авторів.

Користування соціальною мережею може бути активним і пасивним. «Активний» дописувач є генератором смислу і автором тексту допису, за допомогою якого він цей смисл репрезентує. «Пасивний» користувач тільки проглядає чужі пости і реагує на них: «лайком» він погоджується зі смислом чужого посту; репостом він підтверджує, що відкрив чи актуалізував смисл чужого посту *для себе*, і хоче, щоб значимість, актуальність цього смислу відчували і пережили всі його адресати. Таке перепощення підсилює дію смислів, вже актуалізованих попереднім автором, за рахунок розповсюдження. Пасивний користувач стає активним, коли вступає в діалог з автором посту в коментарях.

З метою дослідити творчо-ресурсну функцію кризових дописів у соціальних мережах методами контентного аналізу було проаналізовано більше 40 кризових наративів у мережах Фейсбук та Інстаграм.

Характерними рисами кризових дописів є підвищені емоційність, щирість; категоричність, інколи навіть агресивність; діалогічність, орієнтованість на пошук співзвучного адресата, що зможе зрозуміти, прийняти і розділити переживання автора; розрахунок на психологічну підтримку кола «друзів» по соціальній мережі – це забезпечить зовнішні точки опори автору у його стані, полегшить переживання кризи. Приклад допису від 1 червня 2023 року, в якому викладено серію фото творчих робіт під загальною ідеєю «Вкрадене дитинство» (до Міжнародного дня захисту дітей) – робіт, щемливих до сліз, про що і свідчать коментарі до посту (рис. 1):

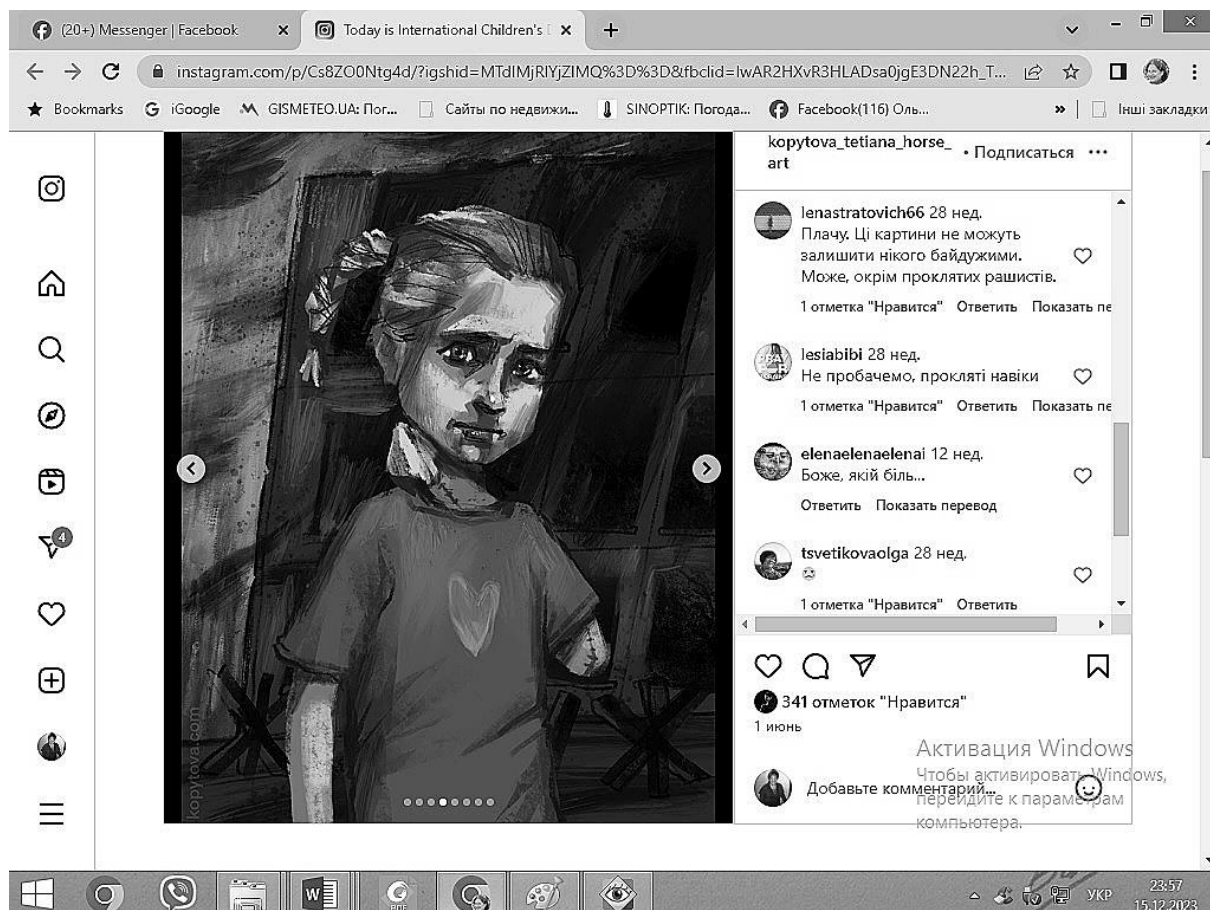

Рис. 1. Скріншот посту з серією робіт «Вкрадене дитинство».

За структурою кризовий допис — це не лист до конкретного адресата у приватній переписці: йому властиві патетичність, аргументованість, часто апеляція до дискурсу, що об'єднує конкретну спільноту «друзів» по соціальній мережі, серед яких він і поширюється. Доступ до цієї спільноти контролюється: допис бачать тільки визначені автором «друзі», якщо автор цього бажає.

У [11] ця особливість кризових дописів детально аналізується: такі кризові дописи, як правило, зовсім не мають характерної для соціальних мереж «віртуальної безтілесності», яка так приваблює багатьох користувачів [5]; автор кризового допису навпаки не маскує і не прикрашає свої щирі переживання, яскраво показуючи, як йому боляче, як він не може впоратися зі своїми почуттями. Тому часто у таких дописів звужений вибір адресатів: так «волають» тільки до своїх, які точно тебе зрозуміють і підтримають. Така позиція

забезпечує "ресурсність" допису – її визначає саме перебування потенціальних адресатів у одному «таборі», по одну сторону барикади. І саме тому ті «друзі» по соціальній мережі, які не розділяють позицію автора, висловлену у дописі, як правило, не вдаються до привселюдних дискусій, а продовжують діалог у приватному спілкуванні» [11, с. 87].

Кризовий наратив – це текст для *певної спільноти*, а не для конкретної особи. Не викладають такі тексти і «загалу», бо можна замість психологічної підтримки отримати «удар» – і не тільки від відвертих ворогів чи «тролів». Приклад: авторці допису у Фейсбуці в коментарях жорстко докоряють (навіть з використанням ненормативної лексики) за те, що вона, перебуваючи в евакуації за кордоном, дозволяє собі коментувати у своєму дописі реалії сучасного життя в рідному українському місті. Фактично, це відмова в розумінні і підтримці її в її переживаннях, відмова в самому праві їй «там» мати переживання. Доводиться тільки шкодувати, що авторка виклала свій достойний текст і фото для загального перегляду, і він став доступним не тільки для тих, хто міг би її підтримати.

Щодо *мотивації* авторів кризових дописів, то крім потреби у віртуальній психологічній підтримці, це і використання соціальної мережі для ознайомлення свого круга читачів з думками і емоціями, які не мають іншої «сцени» для оприлюднення: саме тут особа має простір для самовираження і самопрезентації – «дискурсивного декларування». І смисли, які тут можна оприлюднити, можуть бути чи глибокими роздумами екзистенційного плану щодо перебування особистості у ситуаціях війни, чи результатом серйозного і кропіткого осмислення і переосмислення автором багатьох пластів індивідуального досвіду, чи глибоко індивідуальними, особистісними спогадами, роздумами, з пасажами, сповненими пафосу, патетики тощо, – всього того, що не мислиме у звичайних, «побутових» формах комунікації. Ось приклад такого відео-допису в Інстаграмі (рис. 2. Наводяться приклади з дописів тих авторів, які надали дозвіл на

цитування). Авторка-художниця вимальовує дієслова, у яких втілено переживання нею 12 місяців війни (пост від 28 лютого 2023 року): «лютую, сумую, тікаю, злюсь, плачу, кричу, ненавиджу, пишу, боюсь, скиглю, закохуюсь, шкодую, зневажаю, пишу, друкую, читаю, дивлюсь, завмираю, фруструю, рефлексую, компенсую, критикую, комплексую, знецінюю, молюсь, туплю, розмовляю, вчусь, помиляюсь, надихаюсь, ..., розчулююсь, планую, вірю, мрію, кохаю, дякую ЗСУ». Сенси-почуття в неї різнокольорові (див. повне відео в Інстаграмі); музичний супровід – пісня «Обійми» Океану Ельзи – закликає ще одним дієсловом: «Обійми мене!», що ніби підсумовує її стан у холодному темному воєнному лютому 2023 року...

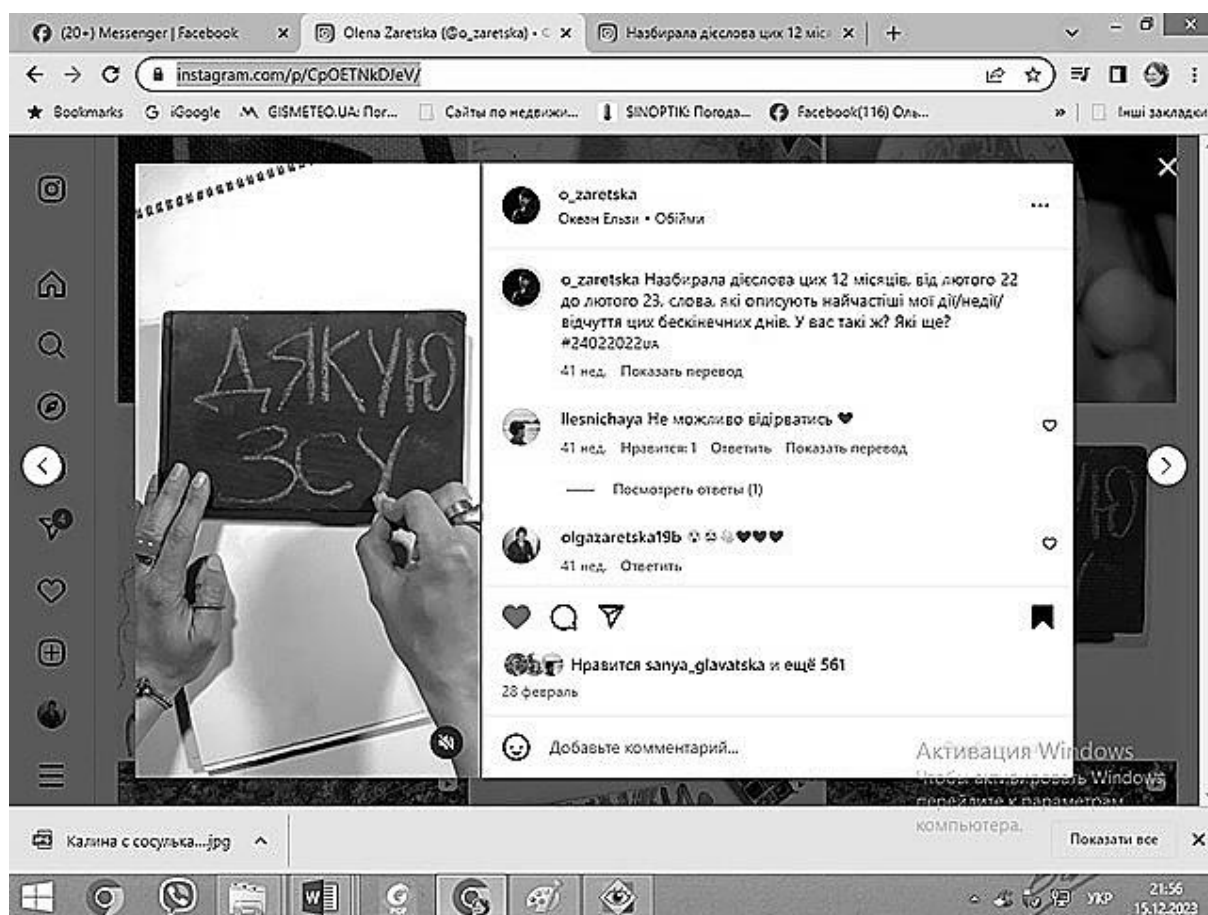

Рис. 2. Скріншот кадру з відео «Дякую ЗСУ» у Інстаграмі (<https://www.instagram.com/p/CpOETNkDJeV/>)

Важливою функцією кризового нарративу є опанування і організація інформації, з якою особі важко змиритися, і тому

вона важка для прийняття і осмислення. Можна припустити, що в кризових умовах залежність від наративізації [6; 14; 18; 19; 21; 22; 23; 25; 26; 27; 28] як форми приборкання цієї стихії нових тривожних смислів у вигляді зв'язного тексту суттєво зростає. За допомогою кризового допису відбувається оформлення власної «інтерпретаційної рамки» [19; 21; 22; 23], яка допомагає особі опанувати інформаційний тиск нестерпної реальності [11].

Кризові наративи у соціальних мережах відзначаються різнобарв'ям засобів, задіяних авторами дописів для передачі переживання ними кризової ситуації: текстові, візуальні, музичні, відео. Текстові найбільш розповсюджені; вони вражають своєю яскравістю, навіть полум'яністю, емоційністю, щирістю. Практично неможливо узагальнити їхню будову чи жанр: вони оригінальні за формою, відверті настільки, що неможливо дозволити собі їх цитувати – адже вони стали об'єктом, доступним для аналізу, тільки завдяки тому, що допустили того, хто аналізує, до себе в «друзі» по соціальній мережі.

«Гібридні знакові форми» гармонійно поєднують образні засоби «різної природи», використані автором для втілення свого переживання складної кризової ситуації. Як мінімум це фото і яскравий метафоричний підпис під ним; це може бути послідовність фото з написами на них; відео у музичному супроводі (часто з творчості сучасних українських гуртів), зазвичай на воєнну тематику і з прозорими символами – носіями концептуального задуму автора посту; музична форма, що ілюструється відеорядом або текстом поезії, тощо. Наприклад, нічне фото залишків ракети, що стирчить у небо і обвита гірляндю ліхтариків, що світять від генератора (рис. 3). Це і воєнна ялинка, і символ подолання блекауту, і символ Нового 2023 року тощо – безліч асоціацій. Поєднання різних «мов» (в семіотичному сенсі) у такому дописі, як правило, достатньо органічне і вимальовує смисл, що його хотів висловити автор, в різних його іпостасях.

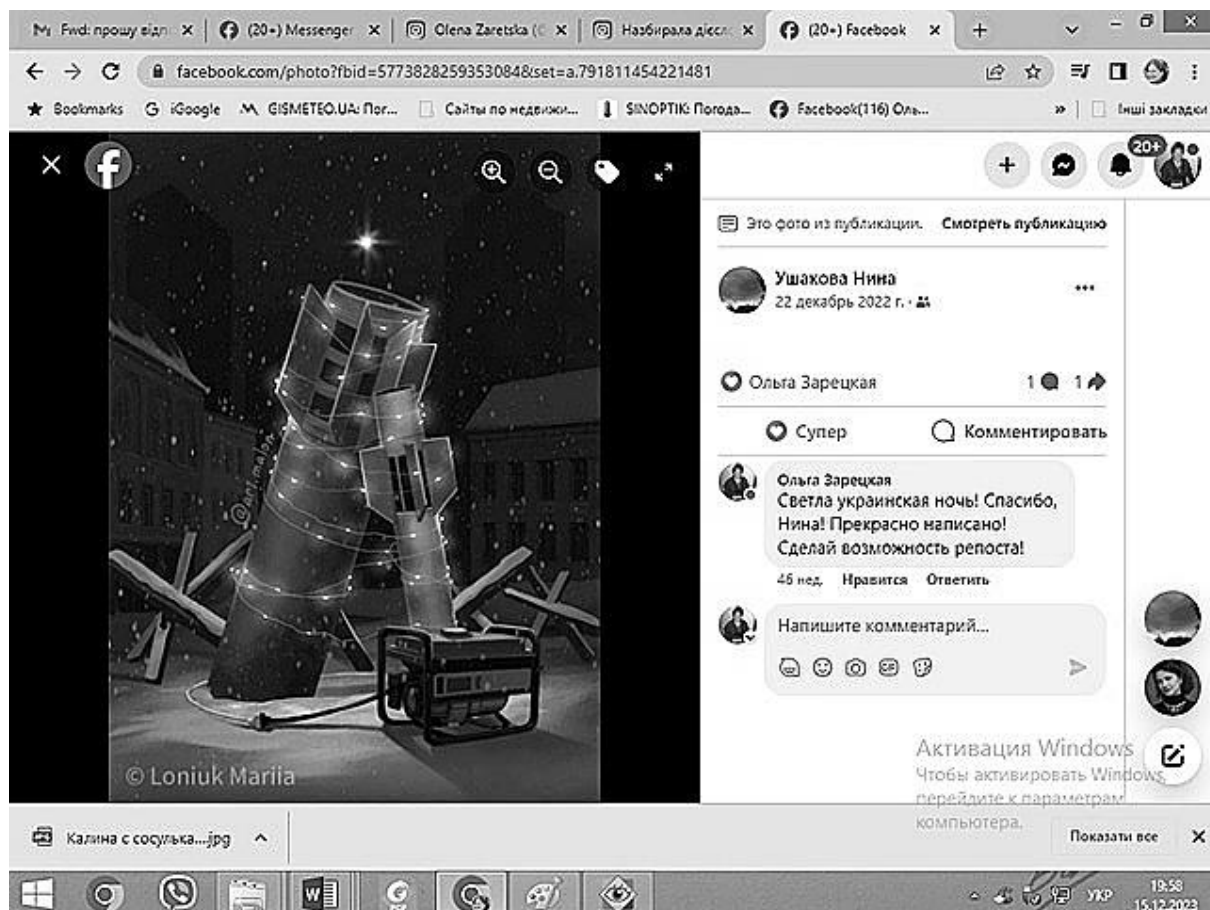

Рис. 3. Скріншот поста з Фейсбуку.

Творчі форми гібридних дописів потрошку оформлюються в окремий жанр, особливо в інстаграмі. Можна аргументувати доречність вживання терміну «наратив» щодо таких утворень. Наприклад, невеличке відео у Інстаграмі: молода художниця прямо в кадрі пише фарбами загадкову квітку під суворотривожний чоловічий спів; середину квітки вона зафарбовує чорним, а далі на чорному проступає підсвічене свічкою слово «незламність» (рис. 4).

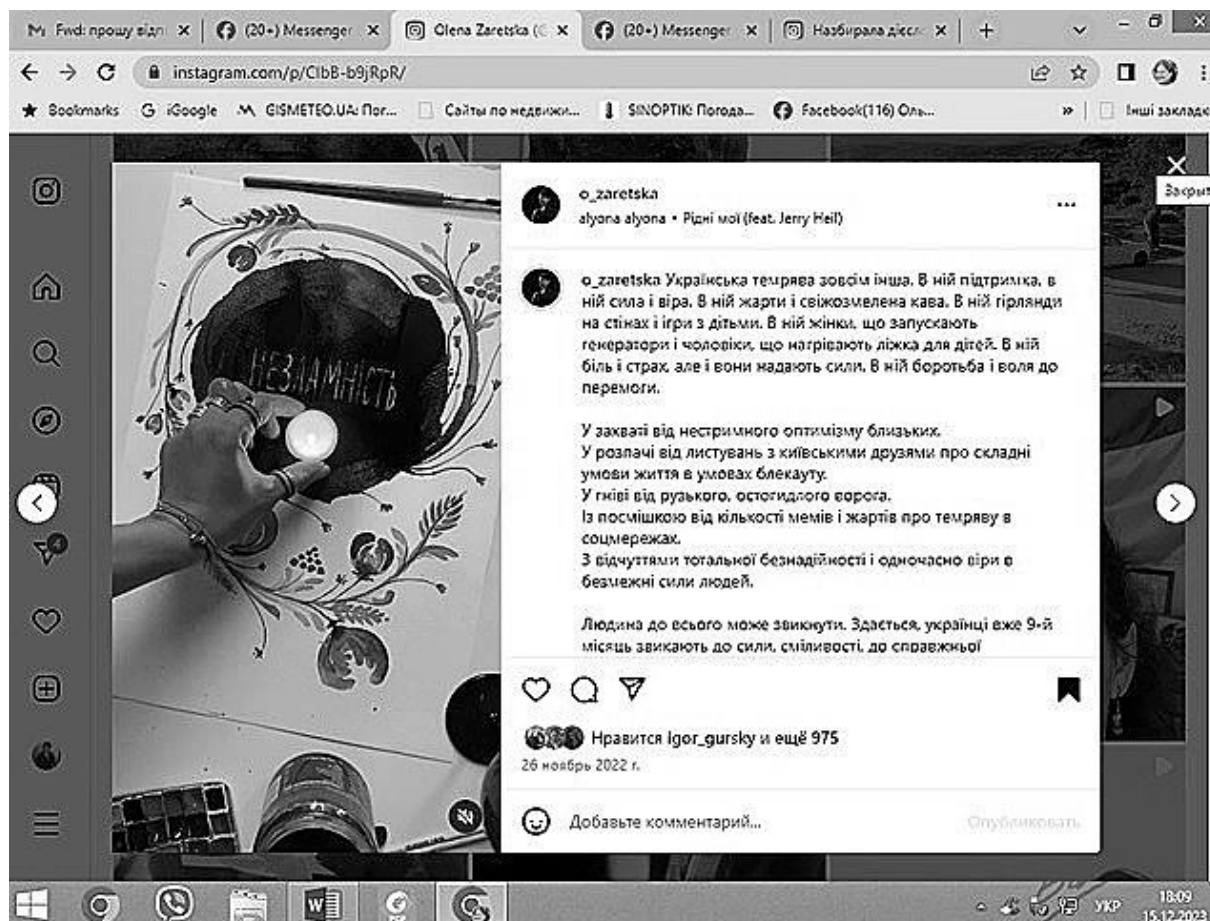

Рис. 4. Скріншот кадру з відео «Незламність» у Інстаграмі
<https://www.instagram.com/reel/ClbB-b9jRpR/?igshid=MTdlMjRlYjZlMQ==>

В контексті початку зими 2022/2023 років (пост було викладено 26 листопада 2022 року), на тлі постійних відключень світла в країні, відкриття пунктів обігріву і підтримки під назвою «пункти незламності», ідея такого гібридного твору сприймалася однозначно і справляла сильне враження [10]. Зрозуміло, що у такого твору нема такої важливої риси наративу, як лінійність. Але легко прослідковується аналогія, наприклад, з нотним станом, де лінійно розвиваються декілька мелодійних стрічок, і разом, при паралельному виконанні, вони утворюють поліфонічне звучання. Між іншим, і у традиційному тексті зовсім не обов'язково розгортається одна смислова лінія: незалежно від простоти вжитих мовних засобів, смислові комплекси, що виникають при сприйманні цього тексту, можуть бути

багаточисельними. Сенси «живуть» в голові того, хто сприймає, і передбачити, які сенси актуалізуються конкретною знаковою формою, – задача не тривіальна. Приклад такого посту на рис. 5. Фото евакуйованої літньої жінки з пораненим обличчям надихнуло автора посту на твір, де рана стала червоними маками. У коментарях дехто зізнається, що фото чіпає до сліз, хоча інтерпретації і задіяні цим постом сенси можуть бути різні. На жаль, чорно-біле зображення перешкоджає сприйняттю смислів, на які натякає кольорова гама посту: фото пораненої жінки і все, що її оточує, – у похмуро-тривожних кольорах (чорно-біле купе евакуаційного потягу, червона рана, білі бинти, синій одяг); твір на основі цього фото – набагато оптимістичніший за гамою кольорів (жовто-блакитні одяг і обстановка купе, червоні маки поруч з червоною ранною – з цього проглядають надія і спасіння).

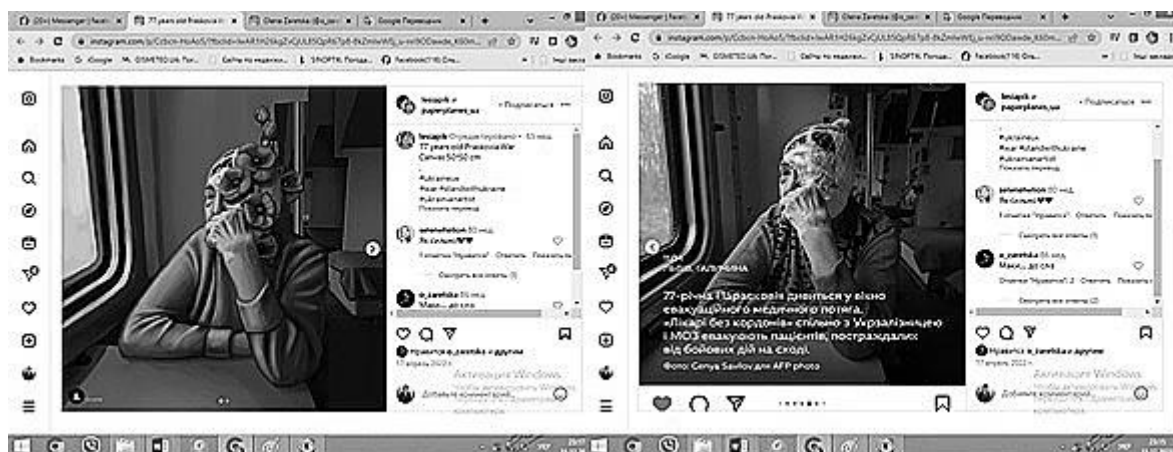

Рис. 5. Пост з Фейсбуку з подвійним фото.

У роботі [11] розглядаються літературні аналоги кризових наративів – так звані «художні» кризові наративи, породжені потребою вижити переживання, що живуть у свідомості когось із героїв твору, як налив. Це розповсюджений художній прийом, коли від імені одного з героїв, що переживає кризу, описується у формі типового автонаративу і його стан, і контекст його виникнення. Художніми кризовими наративами наповнена художня література, і є всі підстави вважати, що саме такі зразки

вплинули на особисті дискурси авторів тих кризових дописів, про які йдеться, сформували їхню життєву компетентність, що допомогла скористатися цим ресурсом у кризовій ситуації. За Н. В. Чепелевою, саме «тексти культури є тим семіотичним ресурсом, засобом саморозуміння, що дозволяє особистості осмислити свій життєвий досвід, надаючи їй культурні зразки, норми розуміння та інтерпретації себе і власного життя» [21].

Аналіз свідчить, що у кризові періоди життя цінності трансцендентного плану починають більшою мірою визначати орієнтири повсякденного життя людини. У роботі [15] акцентується глибоке внутрішнє задіяння ціннісних критеріїв у інтерпретативні процеси – при достатньо сформованому їхньому рівні. При цьому відбувається і зворотній вплив самого процесу інтерпретації на ціннісну систему особистості інтерпретатора, яка може зазнати певних змін аж до переструктуризації всієї системи. Усвідомлені й неусвідомлені цінності, що їх сповідує людина і що сформовані у неї попереднім досвідом, утворюють інтерпретаційну рамку при сприйнятті дискурсу. Проте, низька розвиненість інтерпретаційної компетентності може стати гальмом для підключення цього фільтру до осмислення.

Важливою функцією кризових дописів є те, що в них знаходить вираз усвідомлення і доосмислення цінностей, що їх сповідує автор допису. Перегляд і актуалізація цінностей особистості відбуваються з початком кризової ситуації [15; 16; 17], і цей процес нерозривно пов'язаний з ціннісним самовизначенням людини, що в період кризових випробувань людина не може оминати. У [16] демонструється, як аналіз наративної практики, у яку задіяно в даний момент людину, дозволяє реконструювати семіотичні репрезентації її ціннісних устремлінь: проведений аналіз дозволив виокремити смислові складники ціннісного потенціалу як особистості, так і соціуму (зрозуміло, з прив'язкою до моменту часу і певної частини соціуму), які є суттєвим концептом сучасного українського дискурсу. Зазначимо, що і полум'яні

кризові дописи у соціальних мережах також є важливою складовою ціннісного самовизначення сучасного українського соціуму.

Підводячи підсумок, можна констатувати, що дописи кризового плану у соціальних мережах Фейсбук та Інстаграм виконують роль культурного наративу травматичного досвіду і є фактором формування спільного дискурсу і гуртування навколо нього. Своїм дописом автор робить вагомий творчий вклад у спільний дискурс його «друзів» по соціальній мережі. Творча складова кризового наративу дає конструктивне спрямування енергії розпачу автора допису, яка виливається в його наративну творчість. Цей фактор грає найбільш конструктивну роль в плані як опанування тиску стресової кризової ситуації на людину, так і в плані особистісного збереження і навіть особистісного зростання (це так зване посттравматичне зростання [1; 4; 6; 7; 8; 9; 10; 12; 14; 17; 21; 23; 28]): кризовий наратив втілює вироблену самим автором власну розвивальну стратегію у важкому перебігу обставин. Вилив назовні, у знак, мабуть, зменшує біль, тривожність, непевність кризових переживань. Це стає можливим за умови роботи дописувача над своїм досвідом, переосмислення власної системи цінностей, компетентності у роботі з інформацією, гнучкості, готовності до серйозних внутрішніх особистісних перебудов – тобто всього того, що ми вкладаємо у терміни «самопроєктування» і «самоконструювання» [4; 6; 8; 20; 21; 23]. Важливим чинником того, щоб ці конструктивні процеси могли запуститися, є зрілість особистості і наявність у неї багатьох життєвих компетентностей.

Список використаних джерел

1. Готич В. О. Посттравматичне зростання: концептуалізація поняття, огляд теоретичних моделей : *Психологічні студії*. № 1, 2023. С. 21–28. DOI <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.1.3>.
2. Гудінова І. Л. Інтернет блог в сучасному вимірі духовного та комунікативного потенціалу людини *Moderní aspekty vědy*:

- XXXVI. *Díl mezinárodní kolektivní monografie Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. S. 263-277.*
3. Гудінова І. Л. Мем як маркер подій і концепція пошукової активності особистості. *Наукові інновації та передові технології*. № 12(26). 2023. С. 706 -719. DOI [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12\(26\)-706-718](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12(26)-706-718). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/napuka/issue/view/181/272>.
 4. Гуцол К. В. Наратив як ресурс розвитку життєвої компетентності особистості. *Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 серпня 2023 року*. Львів : Львівський науковий форум, 2023. С. 31–36. URL: <http://lviv-forum.inf.ua/save/2023/29-30.08/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
 5. Гуцол К. В. Особливості сформованості наративної компетентності користувачів соціальних мереж. *Дискурсивне конструювання досвіду у контексті розвитку особистості: монографія* / [Н. В. Чепелева, М. Л. Смульсон, С. Ю. Рудницька, О. В. Зазимко та ін.]; за ред. Н. В. Чепелевої. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. С. 149–167. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731506/>.
 6. Дискурсивне конструювання досвіду у контексті розвитку особистості: монографія / [Н. В. Чепелева, М. Л. Смульсон, С. Ю. Рудницька, О. В.Зазимко, та ін.]; за ред. Н. В. Чепелевої. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 194 с. ISBN 978-617-7745-14-2. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731506/>.
 7. Зазимко О. В. Особистісні ресурси під час війни. *Кіберпсихологія в інформаційному суспільстві: підтримка, навчання, розвиток* : тези І науково-практичної Інтернет-конференції (1 - 30 листопада 2023 року). URL: chrome-

- extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2023_2/Zazimko_2023.pdf.
8. Зазимко О. В. Постановка та реалізація життєвих завдань у ситуації війни. *Психологічні особливості переживання ситуації невизначеності*: Збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції (16-17 березня 2023 р., м. Ніжин) / за ред. М. В. Папучі. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 47–52.
 9. Зазимко О. В., Шиловська О. М. Особистісний розвиток як шлях подолання травматичного досвіду війни. *Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми*: тези XI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (травень-червень 2023 р.) URL: <https://newlearning.org.ua/content/opublikovano-tezy-xi-mizhnarodnoyi-naukovo-praktychnoyi-internet-konferenciyi-virtualnyy>.
 10. Зарецька О. О. Дописи у соціальних мережах як психологічний ресурс у кризовій ситуації. *Технології розвитку інтелекту*. Том 7, № 2 (34), 2023. URL: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/638/218.
 11. Зарецька О. О. Кризовий наратив у соціальних мережах: психологічний аналіз. *Психологічні студії*. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. № 2. С. 84–93. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/psychology/issue/view/73/75>. <http://lib.iitta.gov.ua/736992/> DOI <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.2.11>. <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/psychology/article/view/1249>
 12. Зарецька О. О. Особистість у ситуаціях зовнішньої і внутрішньої невизначеності: психологічний аналіз. *Вчені записки ТНУ ім. Вернадського*, том 34 (73) № 1, 2023. URL: http://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/1_2023/2.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.1/02>.

13. Зарецька О. О. Особливості дискурсивної практики при наданні дистанційної психологічної підтримки. *Актуальні проблеми психології* : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2020. Том. II: *Психологічна герменевтика*. Випуск 12. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. С. 71–82.
14. Зарецька О. О. Про особливості застосування наративного підходу у практиці кризового консультування. *Особистість в умовах кризових викликів сучасності*: Матеріали методологічного семінару НАПН України (24 березня 2016 року) / За ред. академіка НАПН України С.Д. Максименка. Київ, 2016. С. 262–268. URL: http://lib.iitta.gov.ua/704987/1/Mater_metodol_sem.pdf.
15. Зарецька О. О. Ціннісні орієнтири в інтерпретаційних процесах. *Технології розвитку інтелекту*. Том. 6, № 2 (32), 2022. URL: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/608/183. DOI: <http://doi.org/10.31108/3.2022.6.2.1>
16. Зарецька О. О., Романюк В. М. Наративи воєнного часу: аксіологічний аспект : *Проблеми цивілізаційної суб'єктності України: місія науки і освіти* : матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 29 вересня – 1 жовтня 2022 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 335–340. URL: https://iod.gov.ua/content/events/37/vseukrayinska-mizhgaluzeva--naukovo-praktichna-onlayn-konferenciya-problemi-civilizaciyanoi-subyektnosti-ukrayini--misiya-nauki-i-osviti_publications.pdf?1667396816.7328
17. Карпенко З. Аксіологічна психологія особистості: монографія. Івано-Франківськ, 2018. 720 с.
18. Литвиненко Л. І. Телефонне консультування в умовах соціально-психологічної кризи в Україні. *Актуальні проблеми психології*: Зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. За ред.

- С. Д. Максименка. Вип. 10. Том III. *Консультативна психологія і психотерапія*. Київ: Логос, 2014.
19. Проблеми психологічної герменевтики : монографія / За ред. Н. В. Чепелєвої. Київ: Міленіум, 2004. 276 с.
 20. Рудницька С. Ю. Міфологічні механізми інтерпретації досвіду в контексті розвитку життєвої компетентності особистості. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2023. Том II: Психологічна герменевтика. Вип. 14. С. 13–23. URL: https://lib.iitta.gov.ua/736943/2/APP_2_PG_14_2023.pdf.
 21. Чепелєва Н. В. Дискурсивне конструювання досвіду в ситуаціях інформаційної невизначеності: *Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним впливам на особистість в умовах сучасних викликів* : Матеріали методологічного семінару НАПН України 8 квітня 2021 року. /За ред. С. Д. Максименка. Київ: Педагогічна думка, 1921. <http://lib.iitta.gov.ua/726024/>.
 22. Чепелєва Н. В. Наратив як засіб розв'язування смислових задач у ситуації невизначеності. *Технології розвитку інтелекту*. Т. 8. № 2 (34). 2023. URL: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/633/209.
 23. Чепелєва Н. В., Рудницька С. Ю. Наративне конструювання досвіду особистості. *Психологічний часопис*. 2022. Вип. 8. № 2 (58). Р. 7–17. URL: <https://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/issue/view/56>.
 24. Boyd D. A Blogger's Blog: Exploring the Definition of a Medium. *Reconstruction*. № 6. 2006. URL: <http://www.danah.org/papers/ABloggersBlog.pdf>.
 25. Bruner J. The narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*. Vol. 18, 1. (Autumn, 1991). P. 1–21.
 26. Carr D. Time, narrative and history. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 1986. 300 p.

27. Hammack P. L. Narrative and the cultural psychology of identity. *Personality and Social Psychology Review*. 2008. Vol. 12. P. 222–247. <https://doi.org/10.1177/1088868308316892>
28. Crossley M. L. Introducing narrative psychology. Self, trauma and the construction of meaning. Buckingham, Philadelphia : Open University Press, 2009.